КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

АНУФРІЄВ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

ЕТНОСОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВ"ЯНСЬКИХ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИДУНАВ"Ї / СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ /

Спеціальність: 17.00.08 - Теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

КИЇВ - 1995

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Науковий керівник - доктор філософських наук професор
Семашко Олександр Миколайович

Офіційні опоненти : 1. Доктор історичних наук професор
Панчук Май Іванович
2. Кандидат філософських наук
старший науковий співробітник
Попов Борис Васильович

Провідна наукова установа - Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України ім. М.Т.Рильського,м.Київ

Захист відбудеться о 14 ^{00} год. "___" _____ 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.01.34.02 при Київському державному інституті культури / м. Київ, вул. Щорса, 36 /

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури / м.Київ, вул. Щорса, 36 /

Автореферат розісланий " ___" _____ 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої
ради Загадарчук Г.М.

Актуальність теми. Багатоманітність і динамічність сучасного міжетнічного буття, виникнення нових форм взаємовідносин між людиною і суспільством на основі пріоритету загальнолюдських цінностей і національних традицій, потребує нових підходів до багатьох чинників і вимірів людського існування, зосередження уваги на етнічній специфіці культури.

У сучасній науці намітився процес розгляду суспільства як сфери діяльності, а етносу як сфери життя людей. При цьому вагоме місце сьогодні займають дослідження людини, вивчення етнопсихологічних рис або ментальних культурних архетипів та стереотипів, тобто усього того, що пов"язано з поняттям народна культура.

Саме дослідження етнокультури сьогодні набуває особливого значення і ваги у зв"язку із необхідністю полікультурного існування " діалогу культур - діалогу етносів " та створення передумов для паритетного діа - та полілогу культур : їх взаємозбагачення, інтеграції в українську культуру і разом з нею у світову.

Фундованість етнічного життя соціальним контекстом вимагає необхідності його розгляду в системі " етнос - культура - суспільство", тобто в етносоціокультурному вимірі. Все це зумовлює потребу використання методології наукових галузей, котрі досліджують різні явища через призму соціальних відносин, зосереджують увагу на сучасних індикаторах етнічних парадигм.

Тому використання методології етносоціології в дослідженні етнокультури певних етносів сьогодні має принципове значення, адже етносоціологія як теоретико- методологічна галузь дозволяє на її основі створювати нові наукові відгалуження, розглядати через поняття " суспільність " етнос і культуру, тобто новий аспект - етносоціокультурологічний.

Нерівноцінні процеси етнічного життя XX століття / акультурація,

асиміляція, маргіналізація /, що відбувались в нашому суспільстві, призвели до того, що етнокультура втратила свій історико- етнічний сенс ідентифікатора людини за її етнічним станом, зумовила ставлення до неї як вторинної, допоміжної галузі в різних межуючих науках. І це тоді, коли гармонійне буття народу можливе в аутентичному для етносу природньому середовищі, бо лише автохтоний етнос спроможний зберегти довкілля, оскільки воно для нього не лише ресурсне начало, але й джерело діяльності.

Сьогодні, коли нові історичні умови життя зумовлюють нову соціокультурну реальність, етнокультура набувас великого значення у формуванні етнічної свідомості, бо вона пов"язана із втратою комплексу меншовартості і розв"язання культурних проблем за схемою" національна більшість - національні меншини ".Вона покликана забезпечити рівні умови для збереження, трансмісії і відтворення складових чинників народної культури всіх етносів, що мешкають на терені нашої держави / діалог культур /, які в такому поліетнічному середовищі як Україна мають значення ідентифікатора конкретного народу.

Саме етнокультура і рівень її функціонування в соціокультурному, просторово-часовому вимірі створює подвійне буття " для етносу" і " для всіх ", зумовлює включеність етнокультурних цінностей у всесвітній контекст, сприяє самозбереженню етносу особливо за умов культурної асиміляції.

Т е о р е т и ч н о ю проблемою нашого дослідження є з"ясування проблеми існування етнокультури в сучасних умовах життя і розвитку різних національних спільнот, тобто проблема збереження, відтворення, актуалізації етнокультурних чинників в автохтоному та в неавтохтоному середовищі.

С т у п і н ь о п р а ц ь о в а н о с т і п р о б л е м и . Етнокультура впродовж певного часу досліджувалась виключно з позиції т р а д и ц і й н о - п о б у т о в о ї

культури, що зумовило її вивчення в галузі етнографії та фольклорис-тики / Ю.Бромлей, С.Токарев, Д.Зеленін,К.Гуслистий, Ф.Колесса,О.Дей, Н.Шумада тощо /.Поруч з традиційним вивченням народної культури вчені все більше стали звертати увагу на систему етнічних відносин /С.Арутюнов, Н.Чебоксарова, Л.Гумільов, Т.Таболіна, А.Орлов, А.Пономарьов тощо /, на етнопсихологічні риси етносу / І.Кон, Д.Белін, В.Дутков, С.Галкіна, І.Клюєва,Т.Старовойтова тощо /, на рівень етносоціокультурних процесів в суспільстві та їх прогнозування / Л.Дробіжева, В.Козлов, В.Пименова, В.Кузеев, В.Євтух тощо /, вивчення стереотипів національного буття та їх вплив на етнічну свідомість людей / Л.Шкляр, Б.Попов, В.Лісовий,В.Ігнатов тощо/, проблему співіснування автохтоного етносу з іншими поліетнічними спільнотами в певному природньому середовищі та їх вплив на державотворчі процеси / І. Курас, К.Римаренко, М.Панчук, В.Жмир,О.Біляев тощо /. Всі ці дослідження в комплексі спричинюють нові параметри вивчення даної проблеми, зосередження уваги на осмисленні феномену культури, вивчення глибинного в його розумінні, визначення " архетипів або кодів " її структури, окремлення її первинного, тобто стрижневого рівня існування в сучасних умовах нової форми міжетнічного буття, на розумінні того, що " самовтрата етносу є водночас ударом по генофонду всієї світової культури" / Д.Лихачов /.

Надзвичайний інтерес у цьому зв"язку викликає поліетнічний регіон Придунав"я, географічне розташування якого, поруч з історичною специфікою заселення краю, зумовлює своєрідність побутування тут слов"янських етнокультур. Саме заселеність Придунав"я різними народами і географічне розташування створює унікальність цього краю, дає можливість на емпіричному матеріалі визначити етнокультурні процеси, виявити регіональні риси його функціонування, оскільки й сьогодні на рівні етносоціокультури він залишився не дослідженим, потребує науковго вивчення і узагальнення.

О б " е к т о м дослідження є слов"янські спільноти південної частини Бесарабії в етнологічному аспекті, а його предметом - сучасний стан функціонування етнокультури / української, болгарської, російської / в Придунав"ї.

М е т а даного дослідження - на основі соціоетнологічного вивчення дати комплексну характеристику особливостей функціонування слов"янських етнокультур, виявити своєрідність взаємозв"язку слов"янських етнокультур/ взаємодію, взаємовплив / в цьому регіоні та визначити перспективи їх розвитку.

Для реалізації поставленої мети були вирішені такі завдання :

- виявити місце етносоціокультури в системі національної культури;
- намітити принципи етносоціокультурного дослідження;
- визначити систему сучасних характеристик етносоціокультури / українців, росіян, болгар / регіону ;
- вивчити регіональні особливості функціонування слов"янських етнокультур;
- розглянути фольклор слов"янських спільнот як один із визначальних сучасних показників побутування етнокультури етносів Придунав"я;
- намітити перспективу збереження і підтримки слов"янських етнокультур регіону.

А к т у а л ь н і с т ь нашого дослідження зумовлена тим, що проблема значення етнокультурних чинників в системі формування етнічної, а також і національної свідомості та їх місця в національній культурі щодо проблеми слов"янської етнокультури Придунав"я розглядається вперше. Вивчити регіональну специфіку слов"янської етнокультури Придунав"я - це значить визначити сучасні етнокультурні процеси її збереження та намітити перспективи їх розвитку.

Н о в и з н а дослідження полягає в тому, що :

I. Використання культурологічного підходу / як універсального і загально- методологічного / до вивчення етнокультурних процесів слов"янських спільнот дає можливість отримати нові знання про сучасний

стан функціонування слов"янської етнокультури Придунав"я, яка ще не була предметом етнологічного дослідження.

2. Визначення сучасних характеристик слов"янської етнокультури регіону проводиться не тільки на етнологічному рівні, але і за допомогою етносоціологічного дослідження, що дає нам можливість визначити з більшою долею вірогідності стан її побутування.

3. Всі узагальнення давались на основі фольклорно- етнографічних експедицій, де фольклор виступає одним із суттєвих показників збереження етнокультури слов"янських спільнот регіону.

М е т о д и дослідження. Складність і динамічність явища етнокультури як засобу акумуляції історичної пам"яті народу, зумовив вибір основного метода дослідження. Таким методом в даній дисертації виступає етносоціологічний, Разом з тим використовувались також і загальнонаукові методи : типологічний, генетичний, історико-порівняльний.

М а т е р і а л дослідження. Дослідження грунтується на основі наукових етнографічних спостережень за населенням українців, болгар, росіян Кілійського та Ізмаїльського районів, особливостей їх компактних розселень в краї, що дає можливість більш наочно виявити тенденції функціонування етнокультури етносів регіону.

В роботі вперше аналізується рівень функціонування етнокультури основних етносів Придунав"я і дається перша спроба класифікації сучасного стану фольклору в цьому регіоні.

Т е о р е т и ч н е значення дисертації полягає в тому, що отримання нових знань про специфіку функціонування слов"янських етнокультур в конкретному середовищі / регіоні / відбувається на основі застосування і використання етносоціокультурного підходу / тобто розглядання системи " етнос - культура - суспільство " / до вивчення етнічних явищ, що не тільки поглиблює наші знання про загальні принципи і тенденції розвитку етнокультурних процесів в цьому краї, але й висвітлює деякі їх регіональні вияви. Це дає можливість в різ-

них аспектах / соціологічному, фольклорно- етнографічному / виявити деякі сучасні етнокультурні парадигми буття слов"янства в Придунав"ї.

П р а к т и ч н а цінність роботи випливає із можливості і доцільності використання її основних положень і висновків у відповідних розділах курсів " Теорія і історія культури ", " Етносоціологія", " Фольклористик а" тощо.

Окремі положення і висновки дисертації можуть бути певним підгрунтям у розробці програм і планів подальшого розвитку етнокультурних взаємин меріями Ізмаїла та Кілії.

Деякі висновки праці можуть враховуватись при кординації державних етнокультурних програм, які розробляються Міністерством у справах міжнаціональних відносин, міграції та культів України тощо.

А п р о б а ц і я роботи. Результати дослідження були викладені та обговорені на всеукраїнських науково - практичних конференціях / Умань : 1993, Ізмаїл : 1992, Київ : 1994, Одеса : 1994, Кривий Ріг : 1994 /, на міжвузівській конференції вчених країн співдружності / Ізмаїл : 1994 /, опубліковані у двох етнографічних нарисах / Ізмаїл : 1993 /, а також узагальнені в брошурі / Ізмаїл : 1994 /.

С т р у к т у р а і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох частин, списку використаної літератури, джерел та ілюстративного матеріалу, а також додатку.

О с н о в н і п о л о ж е н н я , що виносяться на захист :

1. Етносоціокультурний підхід узагальнює і об"єднує у собі методологію різних гуманітарних наук / етнології, етносоціології, фольклористики тощо /, дає можливість досліджувати етнічні процеси в соціальному контексті через систему " етнос - культура - суспільство ", створює умови для комплексного вивчення етнічних парадигм людського існування в синхронії.

2. Під етнокультурою та її головними чинниками / етнопсихологічні

характеристики, духовна традиційна культура, матеріальна традиційна культура, мова / маються на увазі етнічні індикатори поведінки / штампи, шаблони, зразки /, архетипи і стереотипи, етнічні коди, вироблені багатовіковим досвідом народу і усталені в його культурі,- тобто система традицій та стереотипів народу.

3. Міра збереженості традицій та стереотипів визначає функціонування етнокультури слов"янських спільнот Придунав"я, що впливає на етнічну свідомість людей цього регіону.

4. Незважаючи на інтенсивність контактів поліетнічних спільнот регіону, тобто взаємодію, взаємовплив, та на втрату деяких етносоціокультурних чинників, етнокультура і зараз залишається одним з головних ідентифікаторів національної свідомості народу в цьому краї.

5. Враховуючи рівень функціонування етнокультури в регіоні, а також наявність в ній специфічних ознак етнокультури - автохтона, можна вважати росіян та болгар регіональними етнічними спільнотами.

6. Етнокультура українців, росіян, болгар в Придунав"ї існує не у всіх складових чинниках / але в різній мірі і залежно від конкретного етносу /, що пов"язано із загальною тенденцією скорочення функціонування народної культури сьогодні.

7. Етнокультура росіян - старовірів в регіоні міцно пов"язана з релігійною парадигмою, яка визначає її функціонування сьогодні: з одного боку, в обрядовому комплексі відтворюються головні ознаки метрополії ; з другого, простежуються асиміляційні процеси народної культури росіян - старовірів.

8. Народна культура українців , зберігаючи основні автохтонні ознаки материнського центру, набула в краї специфічних регіональних ознак, що впливає на рівень функціонування її чинників : в обрядовому комплексі відзначається трансформація і скорочення обрядів, запозичення деяких обрядових елементів інших етносів / болгар, молдован /, в інших етнокультурних чинниках / окремих жанрах фольклору, матеріальної культури, ментальності / українська етнокультура позитивно

закріплюється у свідомості не тільки російського, але й болгарського, молдавського етносів, що впливає на рівень її функціонування в цьому регіоні.

9. Етнокультура болгар в Придунав"ї, в порівнянні з російською та українською, в меншій мірі зазнала етнокультурних асиміляційних процесів, внаслідок створення " замкнутого середовища "і збереження до сучасного часу традиційного світогляду і побуту, що впливає досить суттєво на етнічну свідомість болгар регіону.

IO. Сучасний етнокультурний процес регіону забарвлений також негативними тенденціями культурної асиміляції - маргіналізації, що є наслідком економічних, політичних, культурних причин, хоч вирішальними в цьому відношенні залишаються ідеологічні, які зумовили створення штучних умов русифікації в краї, тому що російська культура, за винятком народної, в цілому і сьогодні залишається визначальною в цьому регіоні.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ.

У вступі обгрунтовується актуальність теми, визначається теоретична проблема, мета, завдання, методи дослідження, наукова новизна, теоретичне значення і практична цінність дисертації, дається матеріал дослідження, формулюються основні положення, що виносяться на захист, а також дається стислий опис структури роботи.

У першому розділі - " Принципи і засоби дослідження етносоціокультурології " визначається зміст поняття етнокультури та її місця в системі національної культури, розглядається методика етносоціокультурного дослідження.

У першому параграфі - "Етнокультура в системі національної культури " - розглядаються теоретичні парадигми і принципи розуміння етносу в соціокультурному вимірі. В роботі стисло аналізуються особливості підходів і уявлень про етнос, які були притаманні нашому століттю/ Ю.Бромлей,К.Чистов /.Дисертант поділяє думку про те,що" етнос - це закрита соціальна система. причому самодостатня

для свого розвитку і відтворення "[I].Наголошується , що етнічна спільнота є етнотвірною структурою і виконує регулятивну функцію по відношенню до інших, є базою утворення етнічної традиції,"архетипу батьківщини "[2].Етнокультура усвідомлюється нами як система етнічних кодів та стереотипів, що належить тому чи іншому народові як своєрідному та антропологічному утворенню, яка змінюється на протязі історії,але поруч з тим зберігає в цих змінених формах деякі більш або менш постійні характеристики. Нами відзначається, що стабілізуючою етнос і його культуру основою є система традицій, яка є свого роду колективною пам"яттю,що акумулює міжпоколінну етнокультурну інформацію.Регулювання системи традицій відбувається за допомогою етнічних стереотипів, складених в свідомості людей духовні надбання, емоційно забарвлені образи, які поєднують у собі елементи опису, оцінки, тобто стандартизований образ./Даючи короткий огляд сучасних інтерпретацій стандартизованого образу визначаємо, що він є кодом етнічної культури і виконує функцію ядра в системі національній культури /.Якщо для етносу і етнокультури головне значення має діахронна інформація, то для нації - в значенні етносоціального організму - синхронні зв"язки, поруч з тим визначається, що поняття " етнос " і " нація " базуються на інформаційних зв"язках.

Визначаючи тенденції вивчення феномену " нація як культурна спільнота "[3], підкреслюєм, що нація "...зєявляється передусім внаслідок дії певних культурних явищ "[4], тобто національна культура - це синтез етнічного, народного і інонаціонального, переробленого ,засвоєного та збагачуючого національне. Етнокультура

[I]Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. М., 1990.С.5

[2]Юнг К.Г. Современность и будущее.Минск,1992

[3]Бромлей Ю.В.Этнические функции культуры.-В кн.: Этнознаковые функции культуры.-М.,1991.С.6

[4]Лісовий В. Етнос і нація // Вісник АН України, 1993, № 10

в національній культурі є індикатором національної приналежності етносу.

Розглядаються умови формування національної самосвідомості/психологічні, культурні, соціальні стимулятори тощо / і дається структура функціонування етносу в сучасних умовах за схемою англійського етнолога Е.Сміта - ядро, маргінальний прошарок, етнічні категорії. Висновок. Етнокультура займає в національній культурі стрижневе місце, бо зберігає в своїй пам"яті етнічні індикатори поведінки / штампи, зразки /, вироблені досвідом народу і усталені в його культурі. Національна культура - це етносоціальне явище, а етнокультура - етніч-
-не.

У другому параграфі - " Методика етносоціокультурного дослідження " - доводиться необхідність використання загальнонаукового, генетичного, субстрактного, структурного, функціонального методів в дослідженні, які допомагають визначити різні сторони досліджуваного явища. Поряд з цим звертається увага на конкретно-історичний метод. Останній ніби поєднує в собі найважливіші вимоги всіх попередніх методів і виступає їх своєрідним узагальненням. Конкретно-історичне дослідження дозволяє розкрити суттєві особливості вияву етнокультури стосовно до певного суспільства. Воно визначає підхід до етнокультури як сукупності об"єктивних і суб"єктивних умов і факторів в контексті історії, які мають вплив на її функціонування і розвиток.

Враховуючи складний процес поліфункціонування етнокультури в сучасних умовах, неможливістю обмежитись тільки конкретно-історичним методом, який не дає змоги охопити цілісно весь спектр головних чинників етнокультури, ми використовуємо етносоціологічний . Він є синтетичним, оскільки дозволяє розкрити соціальну зумовленість національних явищ етнічної культури і побуту, показати їх специфіку і інтенсивність взаємодії та взаємовпливу соціальних спільнот, розкрити

національну багатогранність соціальних процесів і явищ, дає можливість вивчати етнічне в соціальному, і соціальне в етнічному.

Висновок. Етносоціологічний метод з урахуванням набутків конкретно - історичного в етносоціокультурі створює можливість стикування, пізнання методичних засобів межуючих наук і використання їх методів для адекватного відбиття дійсності, дозволяє побачити домінуючі тенденції розвитку етнічних культур і прогнозувати їх зміни.

У другому розділі - " Соціокультурні характеристики Придунав"я як об"єкта дослідження етнокультури його народів " - розглядається об"єкт дослідження Придунав"я, його історичні особливості, визначаються його сучасні соціокультурні параметри та даються результати емпіричного дослідження.

У першому параграфі - " Специфіка Придунав"я з точки зору етносоціології " - розкриваються особливості заселення Бесарабії різними національними спільнотами впродовж тривалого часу і наголошується на тому, що активна колонізація краю припадає на кінець XVIII - початок XIX століття / Див.: Кабузан В.Н. Заселение Новороссии в XVIII и I п. XIX в., М., 1976 /, що вплинуло на специфіку функціонування етнокультур цього краю. Більше того, врахування специфіки регіону дає можливість з"ясувати, в якій мірі " алохтонна культура" національної діаспори зберігає типові і головні ознаки своєї етнокультури, відмітити, які чинники етнокультури піддаються взаємодії з боку автохтоної культури. Відзначається, що специфічним аспектом Придунав"я є те, що існування автохтоної культури, тобто української, також пов"язана із заселенням цього краю майже одночасно з іншими представниками різних національностей.

Все це визначило мету етносоціологічного дослідження - прослідкувати специфіку етнокультурних процесів в етнічно змішаному регіоні в сучасних умовах засобами етносоціології, якій була підпорядкована програма дослідження.

Логічному аналізу піддаються головні поняття, які визначають головні параметри досліджуваної проблеми : етнокультура і етнокультурний процес.

З"ясування розуміння етнокультури у різних національних спільнот дає змогу відмітити стан її рефлексії у свідомості народу, поглибити уявлення щодо її існування в сучасному суспільстві. Ось чому важливим є визначення та розуміння етнокультури в свідомості різних представників національних спільнот, з"ясування місця, яке вона займає в національній культурі і в ідентифікації людини як представника конкретної етнічної спільноти.

Етнокультурний процес характеризується закономірними змінами, які відбуваються в системі етносу. Для дослідження етнокультурного процесу ми виокремлюємо найважливіші її чинники до яких відносимо : історичне усвідомлення свого етносу, взаємодія та взаємовплив, збереження етнокультури в конкретному середовищі - розглядаються на рівні матеріальної культури, мови, етнопсихологічних характеристик та фольклору.

Концепція етносоціокультурного дослідження витікала з мети,об"єкта, предмета дослідження, яка полягає у тому, щоби визначити сучасні регіональні етнокультурні характеристики Придунав"я як об"єкта вивчення, місце обрядового фольклору в формуванні національної свідомості етносів краю, відмітити сучасні особливості їх взаємодії, взаємовпливу тощо.

У розділі визначено гіпотезу дослідження, принципи вимірювання, визначалась вибіркова сукупність на матеріалі статистичних даних останнього перепису тощо.

В основу вибірки покладено принцип системного відбору / системно-інтервальна вибірка /, що забезпечує пропорційне представництво всіх одиниць, складаючих генеральну сукупність, однак відносно невеликий обсяг вибіркової сукупності вимагав використання додаткового засобу-стратифікованої або районованої вибірки.

Ось чому генеральна сукупність розбивалась за місцем мешкання-село або місто. Вибіркова процедура також поділялась на сільську та міську.При відборі респондентів в місті і в селищах приймались до уваги національність в процентному відношенні до останніх опублікованих статистичних даних, а також вік, професія тощо.

Методи збору інформації розраховані на її збір методом стандартизованого інтерв"ю. Він в найбільшій мірі забезпечує вірогідність та повноту вихідних даних, бо в ньому поєднуються можливості як словесної фіксації, так і кількісного вираження інформації.

Висновок. Створення програми на базі етносоціологічних принципах надає можливість дослідженню виявити не тільки стан функціонування етнокультури слов"янських спільнот Придунав"я, але й відмітити сучасні соціокультурні парадигми етнічних процесів регіону.

У другому параграфі - " Етносоціокультурні парадигми сучасного Придунав"я / аналіз емпіричного матеріалу /"- узагальнюється дані, які були отримані під час дослідження, дається зріз етнокультурного стану слов"янських спільнот в регіоні.

Етносоціокультурні параметри емпіричного дослідження виявили тенденції, які притаманні сучасному мисленню і соціальному життю в країні, котрі проходять під знаком " національного ренесансу ".Це стосується насамперед того, що національні зміни на підгрунті відтворення традицій народної культури етноса в житті людей, вплинуло, безумовно, на їх свідомість, поглибило розуміння, значення, збереження етнокультури в сучасних умовах / результати дослідження міста і селищ району в багатьох випадках мають тенденцію до співпадання /.

Це наводить на думку, що етнокультурні чинники в місті продовжують впливати в помітній мірі на життя людей, адже вони пов"язані насамперед з таким важливим поняттям, як національна, а точніше етнічна самосвідомість, незважаючи на те, що сьогодні існують тенденції розмивання етнічної специфіки. Інтерес до національної проблематики і

цілого спектру її чинників,включаючи і етнокультурні, сьогодні пояснюється зміною усталених поглядів , в переконанні у послабленні, а згодом і зникненні вагомості і значимості національного чинника в розвитку сучасного суспільства.

Народна культура сьогодні вважається етносами регіону досить стійким етнічним ідентифікатором / хоча зумовлений соціальним контекстом /, який впливає на стан його існування. Саме народна культура зі всіма своїми чинниками акумулює в собі стереотипи етнічного буття, є не тільки джерелом національного мислення, але й базується на усвідомленні головних її архетипів - дім, поле, храм. Зникнення окремих частин етнокультури зі сфери народного побуту виявило стійку потребу у багатьох респондентів необхідність збереження етнокультури сьогодні і особливо для прийдешних поколінь, адже саме вона є міцним підґрунтям для існування етнічної свідомості людей.

Етнічні спільноти, які опинились у відриві від основного етнічного ядра в Придунав"ї розуміють, що одним із засобів збереження етнічної цілісності є прихильність до народної культури, котра виконує сигніфікативну функцію і є однією із провідних сфер реалізації етнічної самосвідомості.

Це зумовило те, що значна кількість мешканців краю виділила важливе місце етнокультури в національній культурі. Більше того, дві третини респондентів підкреслили, що етнокультура не може існувати окремо від національної культури, адже стереотипи, які склались у свідомості людей, емоційно забарвлені образи створюють стандартизований образ і є сутністю механізму традицій, виконує функцію індикатора в національній культурі.

Досить вагомим показником є той факт, що з народною культурою дві треті респондентів познайомились саме в ранньому дитинстві і, що, саме сім"я в першу чергу, і селище є тим головним чинником, який відтворює між поколіннями трансмісію, забезпечує функціонування етнокультури, хоча певна трансформація стереотипів відчутна і сьогодні.

З"ясування стану побутування окремих чинників етнокультури в регіоні разом з тим виявив той факт, що процес урбанізації суспільного життя сприяв тому, що матеріальна традиційна культура переважною більшістю респондентів зберігається не в повній мірі, більше того існує в трансформованому вигляді, що може привести до забуття одного із головних архетипів кожної етнічної культури - архетипу будинку, довкілля та ін.

Дуже важливим для нашого дослідження були отримані дані, які фіксували думку людей Придунав"я щодо рівня існування народної культури в житті регіону в сучасну добу.

Більшість опитаних вважають, що сьогодні збереглися лише деякі складові частини народної культури: фольклор / 51,5 % в місті і 70% в селі /, національні погляди і звичаї / 21 % міських і 16,2 % сільських респондентів /. Це свідчить про те, що фольклор і сьогодні займає значне місце в житті людей, є основним підгрунтям для кожної національної культури, виступає невід"ємним феноменом національного буття людей сьогодні, бо саме він безпосередньо пов"язаний зі сферою традиційного світогляду і соціальної психології, адже в обрядовому комплексі переплелися елементи язичництва і вияви християнського мислення, реальні уявлення і погляди поєднувались з релігійними, естетично забарвлені традиції змішувались з архаїчними патріархальними нормами та стереотипами поведінки.

Довготривале мешкання різних етносів краю зумовлює певний взаємозв"язок і взаємовплив між етносами, пояснює використання окремих складових чинників іншої етнокультури в своєму житті.

Вивчення показало, що переважна частина опитаних запозичує насамперед рецепти національних страв, в той же час запозичення елементів національного одягу і національного будівництва підтвердила незначна частина респондентів.

Етносоціологічне дослідження виявило специфічну регіональну за-

кономірність : етноси Придунав"я / майже дві третіх опитаних / відмовились визначити позитивні і негативні риси своїх етнічних сусідів /, наполягали на тому, що етнічна приналежність не є вирішальною в цьому питанні, хоча на досить маркіроване запитання, хто із національностей Придунав"я більше всього співчутливі на людське лихо, одна третина респондентів визначила такими українців і росіян /.

Поруч з тим, з"ясування мовної ситуації в регіоні виявило той факт, що в місті на всіх рівнях : в сім"ї, на роботі, в загальних місцях переважає російська мова - 70 %. Краща ситуація склалась в сільському середовищі, де на рівні сім"ї, роботи рідна мова / українська, болгарська, молдавська тощо / використовується майже половиною опитаних сільських респондентів, хоча наслідки політики русифікації відчутні і тут, що не може не викликати занепокоєння.

Визначальною рисою і незаперечним доказом міжетнічної цілісності регіону є той факт, що майже половина опитаних в місті і дві третини в селі вважає своєю батьківщиною Бесарабію. Це є досить показовим фактором свідомості людей регіону.

Аналіз проведеного дослідження дозволяє констатувати, що етнокультура різних етносів Придунав"я, за довгий час свого існування зуміла зберегти не тільки типові риси своїх етнічних культур - автохтонів, а й пристосувати їх до нових умов існування, тобто відбув-ся процес акультурації, хоча тісний взаємозв"язок і обумовив частковий вплив інших культур регіону, що підтвердило більше половини опитуваного населення.

Висновок. Проведене нами емпіричне дослідження дає можливість відзначити, що етнокультура сьогодні залишається не тільки одним із визначальних чинників формування етнічної свідомості, викреслює, свідомо чи підсвідомо, первинну сферу життя народу, але й визначає спосіб існування етносів в різних соціальних аспектах буття людей, котрі концентруються в системі " етнос - культура - суспільство ".

Функціонування етнокультури сьогодні є одним із головних чинників продовження розвитку національних культур народів світу, забезпечує інтегративні зв"язки із світовою культурою взагалі, що зумовлює її вплив на свідомість людей.

У третьому розділі - " Фольклор як один із визначальних показників побутування етнокультури етносів Придунав"я " - даються теоретичні узагальнення про місце фольклору в системі етнокультури, визначається класифікація фольклору, що побудована на традиційному підпорядкуванні : рід- вид- жанр- цикл- жанрово- тематична група/ Шумада Н.С. Сучасна пісенність слов"янських народів .-К., I98I,С.I23-I29 /.Поруч з тим розглядається нова класифікація побудованої на вихровій системі / Грица С.Й. /, яка має два виміри I/ сонячно-біологічний вимір або цикл самої людини та 2/ природньо -раціональний вимір або культурно-історичний цикл.

В цьому розділі дається перша спроба класифікації сучасного стану фольклору слов"янських спільнот / українців, росіян, болгар / в Придунав"ї на рівні обрядової та необрядової поезії, яка завершується загальними висновками та перспективою їх розвитку.

У першому параграфі- " Своєрідність фольклорної традиції росіян-старовірів в регіоні : сучасні особливості її функціонування в краї " - наголошується на тому, що традиційний світогляд старовірів, який в першу чергу пов"язаний з їх релігійною парадигмою і , переплітаючись зі стародавніми релігійними канонами, визначає і сьогодні буття цих людей, суттєво впливає на існування фольклору. Ми зазначаємо, що в Придунав"ї вибудувалась досить складна багаторівнева система фольклорних зв"язків, яка зумовлює різний рівень запозичень того чи іншого жанру фольклору.

Все це позначилось на обрядовому комплексі старовірів і надало можливість зберегти весільний обрядовий цикл, який є найпоширенішим обрядом у місцевого населення. Наголошується, що обрядовий цикл має

сьогодні в першу чергу естетичне значення, а не сакральне, хоча в ньому відтворюються стародавні коди життя, архетипи - дім, церква тощо / С.Б. Кримський /. Характерною ознакою весільного свята старовірів в Придунав"ї є те, що воно зберегло типові риси російських пісень і майже не відчуло взаємовпливу з боку весільних обрядів інших етносів.

У календарно- обрядовому циклі / зимовий, весняний тощо / прослідковується тенденція до згасання : відсутня розвинута варіативність, відчутна забарвленість лексичними, синтаксичними запозиченнями українців.

Необрядова поезія старовірів представлена насамперед родинно-побутовими піснями: пісні про кохання, пісні про родинне життя, рекрутські тощо. Характерною особливостю цієї поезії є те, що саме вона відчула на собі помітний вплив українських ліричних пісень / спільність образів, почуттів сюжету і таке ін. /.

В роботі зазначається, що необрядова поезія найбільш активно взає-модіє з іншими етносами, інколи при цьому втрачає свої специфічні ознаки з інтомовному культурному середовищі і прискорює асиміляційні процеси народної культури росіян - старовірів. Поруч з тим регіональна ознака росіян- старовірів в Придунав"ї пов"язана з тим, що тут фун--кціонує рибацький фольклор / пісні, частівки, приповідки / і пояснюється побутом життя розселенням біля ріки Дунай.

Висновок. Фольклор росіян- старовірів існує тільки в окремих складових чинниках, тобто не в повному вигляді, що пов"язано із загальною тенденцією скорочення функціонування народної культури сьогодні.Фольк--лорна традиція старовірів в регіоні міцно пов"язана з релігійною парадигмою, що визначає її функціонування в сьогоденні, хоча необрядова поезія старовірів в більшій мірі зазнала процесу активної взаємодії і прискорює асиміляційні процеси народної культури росіян.

У другому параграфі - " Народна пісенна культура українців півдня Бесарабії : сучасний стан її побутування " - наголошується на то-

му, що відбувається спрощення обрядової ситуації, яка в давні часи відзначалась складністю та багатозначністю, а тих значень, які реалізувались в акціональному плані обряду, набуває вербальний текст. Спостерігається також й активне поширення деяких українських пісень в свідомості інших етносів.

Обрядово-календарний цикл українців в регіоні має досить розвинену варіативність форм колядок, щедрівок, які зберігають традиційну тематику язичницьких і християнських уявлень, забарвлених в окремих випадках сучасною лексикою; хоча і сьогодні відтворюють солярну символіку. Простежується поширення функціонування зимового циклу в регіоні, і разом з тим розмивання етнічної специфіки функціонування інших календарних обрядів в краї.

Весільний обрядовий комплекс українців в Придунав"ї складається суперечливо: з одного боку, він відтворює у свідомості людей типові пісні цього циклу материнського центру, тобто зберігає національну специфічність і ознаки українського обряду, з другого боку в дечому набуває нових специфічних рис: під впливом інших етносів, що проявляється в використанні окремих деталей з їх обряду / в першу чергу болгарського, молдавського тощо /.

Необрядова поезія українців представлена також родинно-побутовою лірикою і позначає своєрідність буття народу в цьому краї, хоча функціонує однак не у всій тематичній різнобарвності. Спостерігається поглиблена тенденція використання і функціонування української ліричної пісні не тільки в автохтоному середовищі, але й в інших, і в першу чергу в російському, болгарському тощо / особливо це стосується козацьких пісень та ліричних /.

Висновок Фольклорна традиція українців в Придунав"ї зберегла основні автохтонні ознаки етнічного центру, хоча і забарвлена етнокультурними елементами інших етносів краю. Пісенна спадщина українців в краї набула специфічних регіональних рис / обрядовий комплекс /, існує в трансформованому вигляді.

Необрядова поезія функціонує не у всьому тематичному розмаїтті, хоча і позначає своєрідність буття народу в цьому краї, активно впливає на етнокультурну свідомість етносів / росіян, болгар тощо / Придунав"я.

У третьому параграфі - " Особливості функціонування народної культури / фольклору / болгар в краї : сучасні аспекти її існування "- з"ясовується, що висока національна самосвідомість болгар і стала етнічна свідомість / бажання зберегти себе як етнос /, зумовило розвиток і функціонування народної культури на збереження та консервацію його етнокультурних чинників. Запозичення окремих етнознаків з інших народних культур носять виключно вибірковий характер і не призводить до суттєвих видозмін як в обрядовому, так і не в обрядовому комплексі етносу, хоч і тут намітилась тенденція спрощення функціонування народної культури.

Календарно- обрядовий цикл болгар існує сьогодні в Придунав"ї в досить розвинутому вигляді / зимовий, весняний, літній тощо /, більше того, в порівнянні з російським, українським відповідним циклом, він виявився більшим прихильником збереження народного світогляду в краї. Це пояснюється насамперед виключним мешканням болгар в сільському середовищі і тим, що календарні обряди в їх житті виконують не тільки естетичні функції, а й мають певний символіко-ритуальний напрям .

У весільному комплексі болгар прослідковується тенденція до скорочення дійства, відбувається певна трансформація сюжету / загальна риса всіх етносів /, хоч і зберігаються основні етапи його розвитку.Весільний комплекс болгар Придунав"я має сьогодні деякі специфічні регіональні ознаки, котрі пов"язані: по-перше, із запозиченням деяких елементів обряду іншого етносу / в першу чергу це стосується українського, бо болгарська і українська народна традиція має багато споріднених рис: розвинуту рослинну символіку, атрибутивну символіку тощо, подібні постійні образні символи - калина, яблуня, слива в

тому ж значенні, по-друге, прослідковується трансформація окремих болгарських символів, що відрізняє їх від інших дисперсних розселень в Україні.

Необрядова поезія в регіоні показана певною кількістю різнотематичних пісень, але особливо в частотному плані відрізняються родинно- побутова лірика та історичні пісні.

Необрядова поезія розкриває перед нами національне образне бачення світу, хоч в порівнянні з українською лірикою, необрядова поезія болгар не має такого розмаїття мелодійної привабливості, емоційних відтінків тощо і майже не відчула взаємовпливу з боку інших слов"янських етносів, зберігає в регіоні типові зразки пісенної спадщини Болгарії.

Висновок.Фольклорна традиція болгар, внаслідок створення " замкнутого середовища " зумовила консервацію пісенної спадщини болгарського народу, що пояснює її високий рівень збереження в сьогоденні. Фольклор болгар Придунав"я, в порівнянні з російським, українським, в меншій мірі зазнав етнокультурного асиміляційного процесу, внаслідок збереження традиційного світогляду і побуту, хоча і тут відмічається тенденція скорочення фольклорної традиції, в зв"язку із розмиванням етнічної специфіки сучасними реаліями буття.

Висновок до третього розділу.Народна культура етносів регіону, незважаючи на сучасні етнополітичні, соціальні, економічні події, продовжує існувати і впливати на свідомість людей.

Фольклору слов"янських спільнот притаманні такі риси :

1. Явища ,які подібні внаслідок їх загальнотипологічної спорідненості
2. Явища і ознаки етнічно специфічні.
3. Елементи, які стали загальними для всіх них в результаті взаємопроникнення народних культур / тобто саме регіональні /.

Народна культура росіян, українців має всі ознаки екстравертності , в той же час болгарський фольклор має ознаки інтравертності народної культури.

Весільний обряд в регіоні має такі характерні риси :

I.Зберігає основні ознаки обряду етносу - автохтона / росіян, українців, болгар /.

2.Запозичує і використовує під час весільного циклу окремі елементи обряду іншого етносу / українців, болгар, молдован та ін./

3.Функціонує в скороченому вигляді, але має достатню кількість розвинутих варіантів весільних пісень /росіян,українців,болгар /.

4.Спостерігається контамінація пісень в середині весільного циклу, що пов"язано з сучасними процесами етнічного буття / росіян, українців, болгар /. Разом з тим у весільному обряді регіону відбувається постійно існуюча тенденція дифузії весільних стереотипів, що збагачує і поглиблює процес взаємодії обрядової пісенної культури в цьому краї.

Необрядовий фольклор регіону відображає ті зміни в світоглядному мисленні людей регіону, котрий зумовлює активний процес етнокультурних взаємин, але залежно від конкретного етносу.

З а г а л ь н и й висновок.

Етнокультура / як один із суттєвих компонентів національної культури / в поліетнічній палітрі Придунав"я займає і сьогодні помітне місце в свідомості людей регіону, формує не тільки їх уявлення щодо своїх національних витоків та своєї національної належності, а і служить досить міцним засобом інтеграції національних спільнот краю,зумовлюючи специфіку його існування в сьогоденні.

Етнокультурні процеси в регіоні можуть суттєво впливати на стан міжнаціональних відносин, забезпечити не тільки тісні взаємозв"язки між народами, а й створити певні умови для їх розвитку, поглибити відповідальність кожного представника етносу за існування своєї національної культури.

Перспектива розвитку етнокультури буде залежати насамперед від того, якою буде етнічна свідомість людей / бо саме вона є вирішальною в цьому процесі /, і хоч повністю відтворити звичні етнокультур-

ні чинники неможливо ; але зберегти певні її компоненти для нащадків нам здається потребно і необхідно, бо навіть зміна символічно-ритуальної функції народної культури в сьогоденні на естетично - етич -ну створює нові умови для її функціонування, забезпечує потребу необхідності збереження традицій людьми в майбутньому, створює надійний зв"язок між поколіннями.

Розмаїття побутування всіх етнокультур в Придунав"ї може сприяти поглибленню розуміння етнокультур в цілому, дасть змогу нам зрозуміти більш чіткіше інтегративні процеси в світі, які відбуваються в світовій культурі, сприятиме більш тривкому їх закріпленню в міжетнічному бутті людей / за умов стадої національної свідомості людей /,буде визначати їх долю і на перспективу.

Основні ідеї дисертації викладені в публікаціях :

I. Історичні особливості існування національних культур в Придунав"ї.- У зб.: Взаємодія слов"янських культур Придунав"я, випуск I, Ізмаїл, I993 - 0,7 д.а.

2. Своєрідність деяких традицій старовірів в Бесарабії.- У зб.: Взаємодія національних культур в Придунав"ї, випуск 2, Ізмаїл, I993 - 0,8 д.а.

3. Взаємодія національних культур в Придунав"ї.- У зб.: Национальное своеобразие славянских культур и литератур, часть 2, Измаил, I994 - 0,2 п.л.

4. Своєрідність етнокультури / фольклору / в Придунав"ї наприкінці XX століття / брошура /.- Ізмаїл, I994 - 2,5 д.а.

5. Етнокультура як один з головних ідентифікаторів національної свідомості / духовності / етноса.- У зб.: Літературознавство, "Просвіта " і духовний ідеал українця .- Кривий Ріг, I994 - 0,I д.а.

6. Своєрідність етнокультури Придунав"я .- У зб.: Південь України і складання української державності : Історія і сучасність, Одеса, 1994 - 0,2 д.а.
7. Традиції української козацької пісні у Придунав"ї .- У зб.: Питання філології, випуск 5, Ізмаїл, 1994 - 0,4 д.а.
8. Характерні риси етнокультур Придунав"я.- У зб.: Культурно-просвітницька діяльність в сучасних умовах. Київ, 1994 - 0,2 д.а.

Ануфриев О.Н.

Этносоциокультурные особенности славянских культур в украинском Придунавье / социокультурный аспект / : Диссертация / рукопись / на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 17. 00. 08 - Теория и история культуры. Киевский государственный институт культуры. Киев, 1995

В работе на материале южной части Бессарабии - Придунавья - впервые в этнологической науке рассматриваются современные особенности бытования народной культуры в этом регионе украинцев, русских - старообрядцев, болгар . Выявляются общие закономерности этнокультурных процессов и отмечаются региональные особенности их проявлений, а также дается общая характеристика состояния фольклора славянских культур в крае. Этнические процессы рассматриваются через систему " этнос - культура - общество ".

O.M.Anufriev

Ethnosociocultural Peculiarities of Slavonic Culture in the Ukrainian Danube's Region /Sociocultural Aspect/: The thesis for a doctor's degree as a candidate of historical sciences in this specialisation 17.00.08. - Theory and history of culture. Kiev Institute of Culture, Kiev, 1995.

In this dissertation modern peculiarities of folk culture of Ukrainians, Russians and Bulgarians, inhabiting the southern part of Bessarabia /the Danube's region/, are considered first in sociology.

The common regularities of ethnic and cultural processes /adaptation, assimilation, marginalisation/ have been revealed, and their regional manifestation has been mentioned. A characteristic of Slavonic folklore in this region has also been given.

In this research work ethnic processes are considered through the system "ethnos-culture-society". The idea about foundation of a new branch of ethnic sociology - ethnosocio-culturology - is of great importance.

Ключові поняття : етнос, етнокультура, етнокультурний процес, етнічна свідомість, фольклор, національна культура, етносоціокультурний аспект.

ПІдписано до друку 23.02.95р. Формат 60x84/16
ПапІр друк.Умов. друк.л. 1.0 Тираж 100 прим. Заказ № 316

Надруковано ШУОП ДНПП "Плодвинконсерв" м.КиІв,Саксаганского,1.